

National Library
of Sweden

Verksamhetsberättelse 2010

Avdelningen för Nationell samverkan

www.kb.se/bibliotek/

www.kb.se/LIBRIS

Innehåll

Inledning.....	5
2010 - ett år med förberedelser inför vårt nya uppdrag.....	7
Uppdrag och verksamhetsberättelse 2010	8
Det här har vi gjort under året	9
Inflytandestrukturen med expert- och arbetsgrupper	9
Statistik och kvalitet.....	9
Kompensation för omkostnader vid fjärrutlåning	11
Processer	11
Förvaltning av ramavtal för boktransporter	11
Permanenta KB:s löpande insatser inom OA-programmet efter genomförd utvärdering och initiera särskilda insatser inom detta område	12
Fortsatt genomförande av de beslutade insatserna för övergången till Dewey decimalklassifikationssystem	13
Handha nationella licenser för e-resurser och genomföra centralisering av licensverksamheten	14
Genomföra insatser för att utveckla fjärrlåneverksamheten utifrån förslag i den pågående utredningen.....	15
Bestämma fortsättning av Fråga biblioteket utifrån den utredning som genomfördes 2009..	16
Genomföra åtgärder som framkommer vid utvärdering av Samsök.....	16
Delta i projekt om LIBRIS som lokal OPAC	16
Fortsätta arbetet med att utveckla ett system för webbkatalogisering.....	17
Fortsätta arbetet med att tillgängliggöra LIBRIS på den semantiska webben.....	17
Fortsatt arbete kring digitalisering med ett nationellt perspektiv.....	17
Delta i K-samsök tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet	18
Utvärdera modellen att fördela projektmedel på ett samordnat sätt med stöd av expert- och styrgrupperna.....	18
Nationellt ansvar för e-resursstrategier.....	19
Retrospektiv konvertering av okat-poster för KB	20
Drift, underhåll och utveckling av LIBRIS nationella bibliotekssystem	20
Kompetensutveckling och utbildningsinsatser	22
IKT-lyftet/Digidel	24
Standardisering - biblioteksbyggnader	24

Inledning

Kungliga biblioteket ska främja svensk biblioteksutveckling, med ett särskilt samordningsansvar för informationsförsörjning till högre utbildning och forskning.

Avdelningen för nationell samverkan ansvarar för viss nationell samordning, utveckling och visst nationellt utredningsarbete inom biblioteksområdet.

Avdelningen ansvarar vidare för utveckling, drift och underhåll av LIBRIS nationella bibliotekssystem. KB har det ekonomiska ansvaret för LIBRIS-systemen.

Uppdrag: Nationell bibliotekssamverkan

Från 1 januari 2011 har KB ett uppdrag som innebär att KB ska utöva nationell överblick samt främja samverkan och utveckling inom biblioteksområdet.

2010 - ett år med förberedelser inför vårt nya uppdrag

- År 2010 känns som ett enda långt samtal om bibliotekens verksamhet och plats i samhället, konstaterar Gunilla Herdenberg, avdelningschef för Nationell samverkan. Efter regeringens beslut att ge KB ett nationellt samverkansuppdrag för offentligt finansierade bibliotek, fokuserade vi intensivt på vad som ska göras.

- Att biblioteken kan spela en ännu viktigare roll i samhället än vad de gör i dag, råder ingen tvekan om, konstaterar Gunilla. Jag hoppas att vårt nationella uppdrag ska visa just sådana effekter!

I december 2009 beslutade regeringen att ge KB ett samordningsuppdrag för hela bibliotekssektorn. Uppdraget innebär att KB ska utöva nationell överblick, främja samverkan och utveckling, samt följa upp bibliotekslagens praktiska tillämpning tillsammans med länsbiblioteken. KB ska även fördela bidrag till vissa delar av biblioteksväsendets nationella struktur och samla in och rapportera nationell biblioteksstatistik.

KB fick i uppdrag att utarbeta en plan för hur den nya uppgiften skulle genomföras. Till det planeringsarbetet knöt vi en samrådsgrupp med representanter från olika typer av bibliotek och höll dialogmöten på olika håll i landet. För att uppmuntra en öppen diskussion startade vi en blogg som var tillgänglig via KB:s hemsida. Den färdiga planen lämnades till Kulturdepartementet den 16 april 2010.

Gunilla Herdenberg i skön KB-miljö.

Foto: KB/Joachim Lundgren

Uppdrag och verksamhetsberättelse 2010

Under året har Avdelningen för nationell samverkan arbetat med både de löpande uppgifter vi har enligt KB:s arbetsordning (lista nedan) och de särskilda uppdrag vi fått från riksbibliotekarien för 2010.

- insamlandet av nationell statistik från forskningsbibliotek
- drift och koordinering av Samsök
- drift, administration och support av chatttjänsten Fråga biblioteket
- KB:s biståndsverksamhet
- samordning av nationell licensupphandling
- fjärrlånekompensation
- samverkansbibliotek
- drift, underhåll och utveckling av LIBRIS nationella bibliotekssystem
- utbildning i användande samt löpande kontakter med användare av LIBRIS tjänster och system
- datakvalitet och tekniska/bibliografiska frågor i LIBRIS tjänster och system
- samordning av KB anordnad extern utbildning
- utvärdering av KB anordnad extern utbildning samt kartläggning utbud och framtida behov av sådan utbildning
- koordinering av bibliografisk utveckling på nationell nivå i förhållande till den bibliografiska utveckling som bedrivs vid KB
- samordning och utveckling av katalogiseringen på KB samt deltagande i internt, nationellt och internationellt samarbete och utvecklingsarbete
- KB:s representation externt i katalogiseringsfrågor
- kommunicering och uppföljning av fastslagna regler och beslut inom katalogiseringsområdet samt stöd och information inom katalogiseringsområdet
- föredragningar i katalogiseringsfrågor till riksbibliotekarien och ledningsgruppen
- internationell medverkan i olika organisationer och projekt (i första hand EU-projekt)
- att i samråd med berörd avdelning på KB ansvara för fördelning av projektmedel

Utöver vad som nämns i arbetsordningen arbetar avdelningen löpande med:

- inflytandestrukturen med expert- och arbetsgrupper
- förvaltning av ramavtal för boktransporter
- processer
- stöd i kvalitetsarbetet inom myndigheten
- standardiseringsfrågor

Det här har vi gjort under året

Inflytandestrukturen med expert- och arbetsgrupper

I arbetet tillsammans med forskningsbiblioteken använder vi oss av en väl utbyggd struktur för dialog och inflytande. Åtta expert- och styrgrupper har varit verksamma under året, vilket betyder att över hundra personer har engagerat sig i gemensamma utvecklingsfrågor inom biblioteksområdet.

Erfarenheterna av vår inflytandestruktur är goda och vi kommer att bygga vidare på denna modell för bibliotekssamverkan.

Statistik och kvalitet

Arbetet i KB:s expertgrupp för biblioteksstatistik

Arbetet med att utveckla insamlingen av statistik från biblioteken i Sverige pågår i KB:s expertgrupp för biblioteksstatistik.

Expertgruppens uppdrag:

<http://www.kb.se/dokument/Bibliotek/referensgrupper/biblioteksstatistik/Uppdrag.pdf>

Utvecklingsarbetet har följt tre huvudspår under 2010. Det har dels handlat om att undersöka förutsättningarna för en teknisk plattform och dels en revision av enkäterna. Sist men inte minst har det handlat om arbetet med två viktiga internationella standarder.

Teknisk plattform för biblioteksstatistik

Under året har Biblioteksdirektionen i Lund drivit ett projekt i syfte att ge förslag på hur en teknisk plattform för biblioteksstatistik skulle kunna utformas. Projektet har finansierats av KB och resulterat i rapporten National Reporting System for Library Statistics in Sweden. Rapporten innehåller en genomgång av hur det ser ut i de nordiska länderna när det gäller insamling och bearbetning av nationell statistik och ett förslag på hur vi skulle kunna gå vidare i Sverige.

Här finns rapporten:

<http://www.kb.se/dokument/Bibliotek/referensgrupper/biblioteksstatistik/2011/Design%20of%20National%20Reporting%20System%20for%20Libraries%20in%20Sweden%20final.pdf>

Revidering av enkäterna

Expertgruppen har under 2010 arbetat med att revidera de statistikenkäter som biblioteken svarar på årligen. Fem arbetsgrupper har bildats:

- Sjukhusbiblioteken – kontaktperson Marie Källberg, Karolinska universitetssjukhuset
- Universitets- och högskolebiblioteken – kontaktpersoner Marjatta Styruud, Södertörns högskola och Karin Perols, Karolinska institutet

- Folkbiblioteken – kontaktpersoner Katarina Kristoffersson, Arvika kommun och Christer Klingberg, Örebro kommun
- Specialbiblioteken – kontaktperson Lena Wranne, Arkitekturmuseet
- Skolbiblioteken – kontaktpersoner Margareta Guldér, skolbibliotek Väst och Margaretha Holstensson, Värmdö gymnasium

Arbetsgrupperna tar sin utgångspunkt i de befintliga enkäterna. Grupperna har träffats under hösten 2010 och kommer att fortsätta sitt arbete under våren 2011. De ska diskutera enkätfrågor och definitioner. Grupperna kommer också att diskutera kvalitén på det man får tillbaka från insamlingen och kommentera hur användbart detta är i verksamheten. Arbetsgrupperna kommer att vara klara efter sommaren 2011 och därefter analyserar och bearbetar expertgruppen materialet. Under hösten 2011 hålls ett seminarium. Där kommer en slutdiskussion att föras innan expertgruppen överlämnar en rapport till KB med förslag till nya enkäter.

Internationella standarder

Under 2010 har revisionen av två viktiga standarder påbörjats. Det gäller *ISO 2789 International library statistics* och *ISO 11620 Library performance indicators*. KB:s expertgrupp för biblioteksstatistik deltar aktivt i de internationella arbetsgrupperna.

Seminarier

I juni arrangerade expertgruppen seminariet *Räkna med kvalitet och indikatorer*. På seminariet presenterades resultaten från årets enkäter. Seminariet innehöll också en presentation av arbetet med ett kvalitetsindex på Mittuniversitetets bibliotek och en beskrivning av de nyligen framtagna nationella indikatorerna för folkbibliotek och forskningsbibliotek i Norge.

<http://www.kb.se/aktuellt/utbildningar/2010/Rakna-med-kvalitet-och-indikatorer/>

Rapporterna för 2009 års statistik

I juni publicerades rapporten *Bibliotek 2009*. För första gången samlades resultaten från forskningsbiblioteksstatistiken, folkbiblioteksstatistiken och sjukhusbiblioteksstatistiken i en gemensam rapport. Det var möjligt tack vare ett samarbete mellan KB och Statens kulturråd och utvecklingsarbetet i KB:s expertgrupp för biblioteksstatistik.

Bibliotek 2009: http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2010/bibliotek_2009.pdf

KB övertar ansvaret för biblioteksstatistiken

I och med att KB i december 2010 fick uppdraget att samla in den nationella statistiken övergår huvudmannaskapet för biblioteksstatistiken från Statens kulturråd till KB från och med den 1 januari 2011. Det betyder att biblioteksstatistiken får en gemensam huvudman, något som expertgruppen arbetat för sedan 2008.

Kompensation för omkostnader vid fjärrutlåning

Under 2010 har 63 forskningsbibliotek delat på de 10 130 tkr som finns att fördela. De 63 biblioteken har lånat ut ett större antal böcker jämfört med inlånen. Ersättningen per nettolån blev cirka 72 kr. Kompensationen varierar mellan som lägst 72 kr för Kungl. Vetenskapsakademien, Centrum för vetenskapshistoria, och en dryg miljon kronor vardera för biblioteken vid Göteborgs och Lunds universitet. Nettoutlåningen som helhet är oförändrad jämfört med 2009, däremot finns inbördes omfördelningar.

Processer

Under 2010 har en större insats gjorts inom projekt Herakles, utvecklingsprojektet inför digitala leveranser och en eventuell e-plikttag. Inom projektet har processutvecklingen utgjort en stomme för att kunna ställa korrekta tekniska krav på den tekniska infrastrukturen och beskriver interaktionen mellan system och personal.

Inom processutvecklingsinsatsen har ett antal workshops hållits med personal från Biblioteksavdelningen. Ett större arbete har också lagts ner på att framställa en informationsmodell. Arbetet utgår från konsultbolaget IRM:s metoder vilka har använts inom näringslivet, stat, landsting och kommuner.

Utöver Herakles har mindre arbeten gjorts bland annat i samarbete med Karolinska institutets universitetsbibliotek.

Förvaltning av ramavtal för boktransporter

KB upphandlade 2008 ett ramavtal för boktransporter för Samverkansbibliotekens räkning. Vid utgången av 2010 har 28 av Samverkansbiblioteken avrop med Norsk Bibliotek Transport, NBT (i december 2009 var antalet 21). KB har under året hållit två uppföljningsmöten med leverantören, där kvalitet och volymer har analyserats. Det ökade antalet bibliotek som deltar i verksamheten har lett till nya samordningsvinster vid packning och rangering av böckerna.

Efter inkörningsperioden finns sedan januari 2010 statistik som visar antal böcker per paket, kostnad per bok och kostnad per paket. En tendens är också att en större andel nu kan transporteras i backar utan packmaterial, vilket minskar arbetsbördan på biblioteken och ger en positiv miljöeffekt.

Permanenta KB:s löpande insatser inom OA-programmet efter genomförd utvärdering och initiera särskilda insatser inom detta område

Programmet OpenAccess.se avslutade sin projekttid 2006-2009 med en positiv internationell utvärdering. KB beslöt därför att permanenta programmet från 2010.

Programmets mål är att främja fri tillgänglighet på webben för de arbeten som produceras av forskare, lärare och studenter genom att stödja open access-publiceringen vid svenska universitet och högskolor.

Programmet ska arbeta med områdena

- information och rådgivning
- utveckling av infrastruktur och tjänster
- samordning av policy

En ny styrorganisation har utsetts och börjat arbeta från och med hösten 2010. Den innefattar en styrgrupp och två nya arbetsgrupper. Medan styrgruppen ska behandla strategiska frågor ska arbetsgrupperna arbeta med löpande frågor och bestå av dem som är aktiva på fältet. Alla tidigare samarbetspartners har valt att fortsätta att delta i styrgruppen. Dessutom är Vetenskapsrådet nu också representerat på handläggarnivå i de två arbetsgrupperna. Vidare är nu även Riksbankens Jubileumsfond representerad i styrgruppen. Även gruppen open access-förlag har nu en företrädare i styrgruppen.

Kommunikation

Webbplatsen www.openaccess.se har omstrukturerats och fått en väsentligt ny inriktning. Den innehåller nu två delar:

- en officiell webbplats som i första hand vänder sig till forskare och allmänhet och innehåller allmän information om open access, nyheter om OA av allmänt intresse och information om programmet,
- en interaktiv blogg-baserad del - Open access i Sverige - som vänder sig till dem som är aktiva inom området, vilka även uppmuntras att aktivt medverka.

Samordnaren för programmet har presenterat open access och OpenAccess.se vid en rad tillfällen; vid en konferens om öppna digitala lärresurser, vid KB-Forum, vid IFLA:s generalförsamling i Göteborg, vid Bok&Bibliotek på ett möte arrangerat av det svenska UNESCO-rådet, vid ett forum arrangerat av Svenska UNESCO-rådet och SIDA, för personal och styrelse vid Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS), för KB:s forskarråd, vid Mötesplats Open Access och Konsortiedagarna 2010 samt vid ett möte arrangerat av FOU-handläggarnas förening.

Huvudkonferensen Mötesplats Open Access genomfördes den 24-25 november i Lund, i samarbete med Lunds universitetsbibliotek och samlade cirka 120 deltagare.

EU-nätverk med OA-ansvariga

KB blev från 2010 också nationell kontaktpunkt i ett stort EU-projekt - OpenAIRE - vars syfte är att understödja EU:s krav på open access inom det sjunde ramprogrammet för forskning och utveckling (FP7) genom information till berörda forskare och uppföljning av deras publicering.

Genom projektet skapas för första gången ett nätverk av OA-ansvariga inom alla EU-länder samt Norge. Den svenska utvecklingen inom open access har presenterats på OpenAIRE:s portal och vid ett större EU-evenemang. Information har gått ut till lärosätena om att göra sina öppna arkiv kompatibla mot OpenAIRE:s nya riktlinjer för metadata, vilket är nödvändigt för att hösta in artiklar som deponeras till följd av EU:s OA-krav. Kontakter har etablerats med VINNOVA angående att nå svenska deltagare i EU:s ramprogram för forskning och utveckling (FP7).

Samarbetet med licensgruppen inom avdelningen har under året utvecklats mycket positivt. De ansvariga har medverkat i möten inom varandras områden och konkreta förslag till insatser som underlättar svenska forskares open access-publicering har behandlats i positiv anda i styrgruppen för licenser.

Open access-policy för KB

I slutet av våren ansvarade samordnaren för OpenAccess.se för att utforma en övergripande open access-policy för KB. Den innefattar stöd till open access-publicering inom högskolan (även inom ramen för licenserna), digitalisering av KB:s material, publikationer från KB och KB-medarbetare samt tillgång till metadata. KB:s open access-policy antogs i juni av riksbibliotekarien.

Vid IFLA-mötet i Göteborg ordnades ett välbesökt satellitmöte, Open Access and the Changing Role of Libraries. Vidare presenterades KB:s arbete med frågan bland annat vid sessionen för nationalbibliotek. Slutligen lämnades ett förslag till resolution till generalförsamlingen angående att utveckla IFLA:s policy för open access.

Fortsatt genomförande av de beslutade insatserna för övergången till Dewey decimalklassifikationssystem

KB har beslutat att gå över till Dewey decimalklassifikationssystem (DDK), ett beslut som i december 2010 hade följts av drygt 30 andra bibliotek. Bland dessa finns de flesta allmänna universitets- och högskolebibliotek, många specialbibliotek och ett folkbibliotek. Det svenska Deweyprojekt ska ta fram verktyg som gör övergången till DDK möjlig. Övergången på KB och på många andra bibliotek sker januari 2011. Projektet planeras att avslutas 1 juli 2011. Översättning, utbildning och mappning samt utveckling av sökverktyg fortsätter under 2011.

Handha nationella licenser för e-resurser och genomföra centralisering av licensverksamheten

Som företrädare för det så kallade BIBSAM-konsortiet sluter KB centrala licensavtal med förlag och databasproducenter i syfte att effektivisera studenters och forskares tillgång till elektroniska informationsresurser. År 2010 anslöt sig 61 universitet, högskolor och statligt finansierade forskningsinstitutioner till ett eller flera av de 58 centrala licensavtalen som omsatte totalt 227,5 mkr. E-tidskrifter utgör ca 80 % av omsättningen och de tre dyraste avtalen är Elsevier (97 mkr), Wiley-Blackwell (31 mkr) och Springer (18 mkr).

Under 2010 beviljades fyra bibliotek medel för licensverksamhet med sammanlagt 592 tkr, vilket är en minskning med 50 % jämfört med tidigare år på grund av den pågående centraliseringsprocessen där 10 avtal förts över till KB. Endast 2 avtal återstår att föras över under 2011.

2010 har varit ett exceptionellt år med anledning av stora omförhandlingar inför 2011 med förlag som Elsevier, Sage, Springer, Thomson Reuters och Wiley-Blackwell, motsvarande cirka 60 % av konsortiets totala omsättning. Resultatet av omförhandlingarna ledde till avtalade prishöjningar på mellan 3,5 % och 5,5 % under en tidsperiod av 3 till 6 år.

Under 2010 har samarbetet mellan KB:s styrgrupper för nationella licenser för e-resurser och OpenAccess.se intensifierats, vilket resulterat i att konsortiet i sina förhandlingar med förlagen kräver att författares rätt till parallellpublicering tas in i licensavtalen, samt begär rabatter på förlagens författaravgifter för open access-publicering.

Inom ämnesområdet e-resurser har KB arrangerat två uppskattade kurser ”Grundläggande utbildning om databaslicenser och förhandlingsteknik” och ”Ekonomisk planering och budgetcyklar i verkligheten”. Årets konsortiedagar ägde rum 18-19 oktober och lockade ett hundratal deltagare. Programmet innehöll bland annat en demonstration av ett OpenSource-baserat e-resurshanteringssystem, en analys av förlagsbranschen och en presentation av en tillgänglighetsstudie på konsortiets centrala databaser gjord av Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Medelsbidrag till distribuerad licensverksamhet 2010	Bidrag tkr
Medicin / Karolinska Institutet Universitetsbiblioteket (KIB)	472
Teknik med grundvetenskaper / Kungl. tekniska högskolans bibliotek (KTHB)	80
Samhällsvetenskap / Göteborgs universitetsbibliotek	20
Juridik / Stockholms universitetsbibliotek	20
Summa	592

Genomföra insatser för att utveckla fjärrlåneverksamheten utifrån förslag i den pågående utredningen

Fjärrlåneutredningen och remissen av utredningen

Utredningen *Lätt att hitta - Lätta att låna* gjordes på uppdrag av Statens kulturråd och KB och publicerades i januari 2010.

Här finns rapporten: <http://www.kb.se/bibliotek/utredningar/>

Utredningens uppdrag har varit att ge förslag till ny modell för den nationella fjärrlånehanteringen utifrån ett användarperspektiv med särskild uppmärksamhet på tillgången till ny teknik och nya medier.

I uppdraget har också ingått att presentera en vision för landets fjärrlånesamarbete, att sätta mål och att ange riktlinjer för verksamheten.

Under våren 2010 beslöt samrådsgruppen Sverigebiblioteket att låta biblioteken reagera på utredningen genom en remissrunda. Valet av remissinstanser har skett i samarbete med Expertgruppen för Sverigebiblioteket.

Den 7 juni skickades utredningen på remiss till cirka 150 remissinstanser inom skilda bibliotekssektorer och 88 % av de tillfrågade har besvarat remissen. I kretsen remissinstanser har ingått universitets- och högskolebibliotek, specialbibliotek, länsbibliotek, 12 större folkbibliotek, 20 mindre folkbibliotek, Sveriges universitets- och högskoleförbund, Svensk Biblioteksförning, Svensk förening för informationsspecialister och Sveriges sjukhusbibliotekschefer. KB ansvarar för sammanställningen av remissvaren med finansiellt bistånd från Statens kulturråd. En fullständig sammanställning kommer att publiceras under 2011.

Preliminära resultat visar att de svarande överlag är positiva till flertalet av de förslag utredarna föreslår, men pekar också mot att det är komplexa frågor som inverkar på, och är beroende av många andra faktorer. Beroende på bibliotekstyp finner respondenterna olika positiva och negativa effekter av förslagen. Generellt är de svarande positivt inställda till exempelvis samordnade transporter, automatiserade flöden för låntagarinitierade fjärrlån och mediasamarbeten.

Svarskvaliteten är hög och respondenterna har i många fall utvecklat sina tankar i de textfält som finns i remissen. Fyra respondenter har valt att skicka sitt svar i brevform istället för att använda det webbformulär som tillhandahölls. Av de remissvar som lämnats in utgör 57 % av svaren forskning och högre utbildning (inklusive specialbiblioteken), 40 % av folkbibliotekssektorn (inklusive lånecentraler och länsbibliotek) och 3 % av intresseorganisationer. Sju tillfrågade organisationer har avstått från att svara och har meddelat KB detta, övriga räknas som oredovisat bortfall.

Bestämma fortsättning av Fråga biblioteket utifrån den utredning som genomfördes 2009

Expertgruppen för Fråga biblioteket arbetade fram en plan för hur det fortsatta arbetet kan se ut utifrån Viveca Nyströms utvärdering 2009. I mars 2011 går licensen för programvaran ut och tjänsten i sin nuvarande form läggs ned. Verksamheten fortsätter med ny tjänst Bibblan Svarar. som ILS, Informations- och lånecentraler i samverkan ansvarar för.

Genomföra åtgärder som framkommer vid utvärdering av Samsök

Samsök utvärderades under 2009 av konsulten Margareta Nelke (I.C. at Once konsultföretag). En arbetsgrupp utsedd av expertgruppen för LIBRIS nationella system har under 2010 följt upp utvärderingen ur ett långsiktigt perspektiv. Arbetsgruppen levererade den 18 november 2010 för Nationella referensgruppen ett beslutsunderlag för hur Samsök ska utvecklas vidare. Under 2011 kommer KB att gå vidare med Samsök enligt arbetsgruppens rekommendationer.

Här finns rapporten:

http://www.kb.se/dokument/Bibliotek/utredn_rapporter/2010/Sams%C3%B6k_uppf%C3%B6ljning.pdf

Delta i projekt om LIBRIS som lokal OPAC

I maj 2010 publicerades rapporten *LIBRIS som lokal OPAC : en kartläggande studie om förutsättningar och lösningsmodeller*. Projektet, ett samarbetsprojekt mellan fyra universitetsbibliotek och LIBRIS-enheten, som låg till grund för rapporten undersökte huruvida den nationella tjänsten LIBRIS skulle kunna användas även som bibliotekens lokala bibliotekssystem för sökning och presentation.

Tanken med LIBRIS som lokal OPAC är att biblioteken kan dra nytta av de centrala utvecklingsinsatserna i LIBRIS och spara resurser genom att inte göra eget parallellt arbete i de egna systemen.

Under hösten 2010 introducerades projektet LOPAC light som har koncentrerat sig på en tätare integrering och interoperabilitet mellan bibliotekens lokala system och LIBRIS webbsök. Syftet är att underlätta för användaren att reservera, beställa eller se sina lokala lån när utgångspunkten är LIBRIS webbsök. Lanseringen är beräknad till 17 januari 2011.

Här finns rapporten:

<http://www.kb.se/bibliotek/projektbidrag/avslutade/Avslutade-2010/#LIBRIS>

Fortsätta arbetet med att utveckla ett system för webbkatalogisering

Under 2010 fortsatte arbetet med att skapa ett nytt gränssnitt för LIBRIS-katalogisering. Gränssnittet kommer att ligga utanför Voyager, och därmed blir det möjligt att bygga in annan funktionalitet än vad som finns i Voyagergränssnittet idag. Även om gränssnittet i ett första steg ska användas för katalogisering i Voyagerdatabasen innebär detta en framtida möjlighet att byta databas och därmed öppna för katalogisering i andra format än Marc21. Ett nytt katalogiseringsgränssnitt utgör därmed ett viktigt steg i en övergripande utveckling av hela katalogsystemet.

Det nya gränssnittet kommer att vara i webbmiljö, vilket sätter en del begränsningar men också ger nya möjligheter (t.ex. operativsystemsoberoende). Utvecklandet av ett nytt katalogiseringsgränssnitt ger även möjligheter att praktiskt undersöka flera frågor som en övergång till RDA kan komma att väcka. Denna fråga kommer att integreras i arbetet med ny teknisk infrastruktur för LIBRIS.

Fortsätta arbetet med att tillgängliggöra LIBRIS på den semantiska webben

Linked Data

LIBRIS-enheten har under 2010 fortsatt arbetet med att tillgängliggöra LIBRIS samkatalog som Linked Data bland annat genom att länka till externa tjänster som DBpedia och LCSH (Library of Congress Subject Headings). Vi har föreläst och publicerat oss i ämnet både i nationella och internationella sammanhang. Vi ingår i W3C-gruppen W3C Linked Library Data Incubator Group.

Enheten har under 2010 även börjat undersöka möjligheten att tillgängliggöra LIBRIS med en öppen licens, CCO (Creative Commons) 1.0.

Fortsatt arbete kring digitalisering med ett nationellt perspektiv

Enheten för samordning och utveckling organiserar och driver en expertgrupp för samordning av digitalisering. I expertgruppen finns representanter från universitetsbibliotek, folkbibliotek och specialbibliotek, liksom från andra kulturarvsmyndigheter.

Under 2011 har expertgruppen medverkat i en ramupphandling av robot för digitalisering. Flera universitetsbibliotek och KB kommer att göra beställningar enligt detta avtal.

Med expertgruppens stöd har KB beviljat utvecklingsmedel till Stockholms UB för att leda planering av och en samordnad utveckling av arbetsflöden för digitalisering med robotarna.

Delta i K-samsök tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet

Enheten för samordning och utveckling har representant i styrgruppen för K-samsök. LIBRIS-enheten levererar data till K-samsök.

Utvärdera modellen att fördela projektmedel på ett samordnat sätt med stöd av expert- och styrgrupperna

Arbetet med projektbidrag genomfördes enligt den nya modellen med att involvera KB:s expert- och styrgrupper aktivt i arbetet. I utlysningen deltog områdena *digitalisering, utveckling i anslutning till Libris, kompetensutveckling, open access och nationella licenser för e-resurser.*

Utvärderingen har ännu inte kunnat genomföras utan ska göras i början av 2011.

Följande beslut om nya projektbidrag har tagits:	Bidrag tkr
Digitalisering	
<i>Arbetsflöden för digitalisering - Stockholms universitetsbibliotek</i>	611
Utveckling i anslutning till Libris	
<i>Nya tillgängliga vägar - om specialbibliotekens e-behov Stiftelsen Nordiska museet</i>	266
Kompetensutveckling	
<i>Fortbildningskurser för medicinska bibliotekariet 2011 Karolinska Institutet, Universitetsbiblioteket.</i>	80
<i>Den 14:e Medicinska bibliotekskonferensen 13-14 juni 2011 Linköpings universitetsbibliotek.</i>	100
<i>Nätverksträff för bibliotekariet vid lärarutbildningsbibliotek i Sverige 12-13 maj 2011- Uppsala universitetsbibliotek</i>	25
<i>Kompetensutveckling för nytt kursinslag på Läkarprogrammets Barn- kvinna-kurs: barnperspektiv genom barnlitteratur - ett pilotprojekt Umeå universitetsbibliotek</i>	150
Open Access	
<i>Parallellpublicering av konferensartiklar - principer, tillämpningar</i>	

<i>och tillgänglighet i svenska publiceringsdatabaser</i> Blekinge Tekniska högskola	374
<i>Vidareutveckling av parallellpublicering - automatisk uppslagstjänst och versionshantering i öppna arkiv - Uppsala universitetsbibliotek</i>	478
Nationella licenser för e-resurser	
<i>E-resurser och beståndsutveckling: en utmaning för mindre forskningsbibliotek: exemplet Statens väg- och transportforskningsinstitut, VTI - VTI</i>	300
<i>Analysstöd för statistik över användandet av elektroniska resurser</i> Karolinska Institutet, Universitetsbiblioteket	472
Summa	2 856

Sista ansökningsdag var den 15 september och antal ansökningar var 28 med ett totalt sökt belopp på cirka 10,6 mkr

Nationellt ansvar för e-resursstrategier

Enligt SCB:s forskningsbiblioteksstatistik gick 75 procent av förvärvskostnaderna till elektroniska resurser under 2009. Motsvarande siffra för 2008 var 72 procent, för 2007 69 procent, för 2006 65 procent, för 2005 58 procent och för 2004 var den 53 procent. Statistiken bekräftar att biblioteken lägger allt större del av sin förvärvsbudget på licenserade e-resurser och att tryckt material får allt mindre betydelse. Därför behöver biblioteken en bra infrastruktur för synliggörande och tillgängliggörande av dessa e-resurser.

Inom avdelningen för Nationell samverkan finns samlat både teknisk, bibliografisk och licensförhandlarkompetens, och under 2010 har två betydelsefulla undersökningar gjorts som tillsammans utgör ett underlag i utarbetandet av nationella strategier för att hitta lösningar som hanterar elektroniskt material: Förstudien om nationell databrunn och den långsiktiga uppföljningen av Samsök. Dessutom har en inventering gjorts av möjligheterna att få tillgång till metadata och fulltexter från förlag.

Nationell databrunn

Förstudien undersökte vilka möjligheter det finns att centralt samla in metadata för licensierat material. Slutrapporten tar upp tekniska aspekter som är viktiga att lyfta fram och också vilka krav som ställs på det faktiska metadatat liksom rättigheterna till det. Studien är avgränsad till att undersöka om en databrunn kan byggas upp i anslutning till LIBRIS-systemen.

Ambitionen med en databrunn är att skapa en långsiktigt hållbar och integrerad infrastruktur med syfte att ge både Kungliga biblioteket och övriga LIBRIS-anslutna bibliotek den kontroll över metadata som behövs även för framtida, idag oförutsedda behov och krav. Genom att betrakta och utveckla databrunnar som en integrerad del av bibliotekens infrastruktur i vid mening uppstår flera positiva synergieffekter. Erfarenheterna av tidigare utvecklingsprojekt visar att detta säkrast åstadkoms med en kontrollerad egenutveckling i kontinuerlig dialog med biblioteken och användarna.

Långsiktig uppföljning av Samsök

Under 2010 har en långsiktig strategisk plan arbetats fram för hur KB ska gå vidare med Samsök, som är den tjänst som KB hittills har tillhandahållit för biblioteken i syfte att underlätta bibliotekens arbete med administration och tillgängliggörande av e-resurser. För att komma till rätta med de beroenden som har uppstått under den tid som Samsök varit i drift, och som hindrar den fortsatta utvecklingen, rekommenderas bland annat att den nationella samordningen av länkservern (SFX) ses över och att KB upphandlar ny länkserver under nya villkor. Vidare rekommenderas att biblioteken själva ansvarar för ”Discovery”-lösningar, vilket i förlängningen betyder att Metalib ska avvecklas.

Metadata

En inventering genomfördes av möjligheten att få tillgång till metadata och fulltexter från förlag för hantering och indexering i LIBRIS. Inventeringen inkluderade 12 förlag varav BIBSAM-konsortiet idag har avtal med 11. Primärt diskuterades metadata på artikelnivå. Även möjligheten att leverera metadata för e-böcker på ett sätt som kan automatiseras av LIBRIS diskuterades. Undersökningen tyder på goda möjligheter att få tillgång till både metadata och fulltexter. Inga tekniska problem för leverans finns. Några förlag ställde sig positiva till att inom kort leverera data till LIBRIS för tekniska tester. Inom ramen för de nationella licenserna för e-resurser försöker man nu aktivt få in klausuler om detta (sk. Metadata delivery och KBART-compliance) i alla avtal som förnyas.

Retrospektiv konvertering av okat-poster för KB

Insatsen består av att bearbeta ca 90.000 katalogposter för material ur KB:s samlingar av vardagstryck, så att de får ett mer enhetligt utseende. Ungefär 30.000 av dessa poster finns för närvarande endast i KB:s lokala katalog, Regina, och ska alltså läsas in maskinellt i LIBRIS.

Insatsen har förberetts och resursberäknats (omkring 1 månad, varav någon veckas programmeringsarbete). Uppdraget genomförs i samarbete med Enheten för Vardagstryck (Biblioteksavdelningen).

Drift, underhåll och utveckling av LIBRIS nationella bibliotekssystem

KB ansvarar för drift och utveckling av LIBRIS-systemen. Verksamheten bygger på samverkan mellan de deltagande biblioteken och syftar till rationellt arbete samt effektiv informationsförsörjning inom området högre utbildning och forskning.

LIBRIS nationella bibliotekssystem omfattar:

- LIBRIS samkatalog
- LIBRIS webbsök

- LIBRIS fjärrlån
- bibliotek.se
- LIBRIS uppsök - en söktjänst för uppsatser och examensarbeten från svenska lärosäten
- Sondera - samsökningstjänst för LIBRIS
- SMDB (Svensk mediedatabas, KB) och NAD (Nationell ArkivDatabas(Riksarkivet))
- SwePub - Svensk vetenskaplig publicering, referenser till de forskningspublikationer som finns registrerade i för närvarande ett trettiotal svenska lärosätens publiceringsdatabaser
- Samsök

LIBRIS samkatalog under 2010

LIBRIS samkatalog bygger på samverkan mellan i första hand svenska forskningsbibliotek, men även andra typer av bibliotek kan ansluta sig till samarbetet. Samkatalogen är de samverkande bibliotekens gemensamma katalog eller databas över förvärvat material. Verksamheten regleras i en partsgemensam överenskommelse och samordnas via bland annat Expertgruppen för LIBRIS nationella system som är en del i KB:s inflytandestruktur.

Totalt ca 180 biblioteksorganisationer (fördelade på ca 300 biblioteksenheter) deltar i samarbetet genom att fortlöpande redovisa sitt innehav av böcker och tidskrifter.

Innehållet i LIBRIS samkatalog har fortsatt att breddas. Samtidigt har nya rutiner tagits i drift för att förbättra tillgänglighetsförhållandet och rationalisera de samverkande bibliotekens administrativa rutiner.

På grundval av tidigare försök med den brittiska bokleverantören Dawson Books har en generell och leverantörsberoende rutin tagits i drift för att automatiskt hämta in metadata till LIBRIS i anslutning till att ett samverkande bibliotek beställer en bok.

Rutiner för administration och tillgängliggörande av bibliotekens elektroniska resurser beskrivs i avsnittet Samsök och elektroniska resurser.

Arbetet med att berika LIBRIS med folkbiblioteksriktat material (ljudböcker, musik-cd, tv-spel med mera) har fortsatt under året.

Samarbete metadata

Vi har fortsatt arbeta med att säkra kommunikationen mellan avdelningar vad gäller användningen av LIBRIS metadata inom och utanför KB.

Libris som tjänst

Vi har fortsatt arbeta med att möjliggöra modulär systemarkitektur med LIBRIS som central dataförmedlare. Här ingår bland annat skapande av APIer (Application Programming Interface: en regeluppsättning för hur en viss programvara kan kommunicera med annan programvara) m.m.

Vi har också arbetat med uppgradering av Voyager katalogsystem. Programvaran uppgraderades vid årsskiftet 2009/2010.

Drift av tjänsten Samsök

Samsök är namnet på det ramverk inom vilket KB/LIBRIS erbjuder samverkansbiblioteken tillgång till programvarorna MetaLib och SFX. I det s.k. Samsök-konsortiet ingår 34 samverkansbibliotek. Flera av dessa har själva köpt licenser för egna instanser av SFX som är kopplade till KB:s centrala installation men ger biblioteken större möjligheter till egen anpassning av programvaran.

MetaLib ger möjlighet att samtidigt söka i flera databaser (både fritt tillgängliga och licenserade) och SFX är en länkserver som gör det möjligt för slutanvändare att nå bibliotekens elektroniska resurser från ett flertal sökgränssnitt.

Centralt för både MetaLib och SFX är den centrala knowledgebase som finns hos systemleverantören ExLibris. I den centrala knowledgebasen aggregeras information från en mängd globala leverantörer av databaser och e-resurser. KB står för driften av Samsök samt för support av de delade instanserna av SFX och MetaLib. De bibliotek som köpt licens för egna instanser får support för dessa från Ex Libris.

Integrering och hantering av e-resurser i LIBRIS

Parallellt med detta har arbete pågått med att integrera och rationalisera hantering av e-resurser i LIBRIS. LIBRIS-referenser (katalogposter) uppdateras numer automatiskt utifrån exporter från SFX med nya, ändrade och borttagna direktlänkar till fulltextdokument, för såväl de elektroniska resurser som drygt 30 bibliotek förvärvar via licensavtal, som för ett urval fritt tillgängliga elektroniska resurser.

Kompetensutveckling och utbildningsinsatser

KB har under 2010 finansierat delar av kompetensutveckling med centrala medel. Kompetensutvecklingsområdet var ett av fem områden för bidrag i den samordnade utlysningen av projektmedel för bidrag. Expertgruppen handlägger bidragsansökningarna. KB:s utbildningssamordnare förbereder handläggandet. Efter genomgång och samråd med Expertgruppen för kompetensfrågor lämnas förslag för beslut till riksbibliotekarien.

Inför 2010 beviljades sju ansökningar bidrag för kompetensutvecklingsmedel. På adressen <http://www.kb.se/bibliotek/projektbidrag/pagaende> finns information om beviljade projekt.

Expertgruppen för kompetensfrågor

Under våren 2010 upphandlade KB med expertgruppens medverkan en *Utbildning av handledare i kundanpassat och situationsanpassat bemötande*. Utbildningen genomfördes under hösten 2010 fem olika tillfällen på fem olika orter (Stockholm, Lund,

Göteborg, Umeå och Uppsala). Vid varje tillfälle deltog 20 personer och sammanlagt utbildades således 100 personer till handledare med kompetens att kunna arbeta vidare med bemötandefrågor vid sina egna bibliotek. På adressen <http://www.framsidan.net/senaste-numret-2> har Framsidan publicerat en artikel om bemötandekurserna. KB kommer att fortsätta att samordna utbildning om bemötande och har även skapat ett nätverk för att samla intresset om bemötandefrågor.

Den 16 juni ordnade Expertgruppen en seminariedag med titeln *Söka projektbidrag - till vad då? Från idé till projektverklighet!* Syftet var att ge stöd åt bibliotek som har idéer om utvecklingsprojekt men inte riktigt vet hur de ska gå vidare med en projektbeskrivning och en bidragsansökan. Både projektägarens och finansiärens perspektiv diskuterades. Seminariet samlade drygt 50 personer. En fortsättning planeras under 2011. Mer om seminariet finns tillgängligt på <http://www.kb.se/aktuellt/utbildningar/2010/Soka-projektbidrag---till-vad-da->

Den 25 oktober anordnade Expertgruppen ett seminarium med titeln *Generationsväxling och kompetensöverföring*. Temat var kommande generationsväxling och hur man behåller kompetens inom en organisation. Representanter från både folk- och forskningsbibliotek kompletterade med erfarenheter från biblioteksvärlden. 55 personer deltog. Läs mer på <http://www.kb.se/aktuellt/utbildningar/2010/Generationsvaxling-och-kompetensoverforing-pa-bibliotek>.

Expertgruppen arbetar aktivt med att fortsätta bygga upp och bredda nätverket för dem som arbetar med kompetensutvecklingsfrågor vid biblioteken.

Utbildningar anordnade av KB

KB har arrangerat ett par nya utbildningar under 2010. Inom e-resursområdet hölls den 17 och 18 februari två kursdagar med titeln *Databaslicenser och förhandlingsteknik*. Syftet var att ge en grundläggande genomgång av ett par av de viktigaste momenten inom förvärv av e-resurser: licensavtal, förhandlingsteknik, regelverk och avtalstillämpning. Sammanlagt deltog 115 personer en av eller båda dagarna. Mer information finns på adressen <http://www.kb.se/aktuellt/utbildningar/2010/Databaslicenser-och-forhandlingsteknik/>.

Den 30 september hölls seminariet "*Money matters*" - *Ekonomisk planering och budgetcykler i verkligheten*. Syftet var att utifrån både biblioteks- och leverantörsperspektiv ge en översikt över hur ekonomiska strategier, planering och budgetcykler hos bibliotek, förlag och agenter påverkar varandra. Fler moment i denna utbildningsserie inom e-resursområdet finns inplanerade under 2011 och 2012.

Under 2010 arrangerade KB utbildning i *Dewey decimalklassifikation* både på KB och utlokaliserat till andra bibliotek. Perioden september-december genomgick cirka 775 personer antingen en introduktionskurs på en dag eller en veckokurs.

Beviljade ansökningar för kompetensutvecklingsmedel

- Hur gör jag! - en utmanande 7-stegskur för medvetet bemötande på bibliotek. Projektet drivs av Karolinska Institutet Universitetsbiblioteket. Bidrag: 100 000 kr.
- Fortbildning för medicinska bibliotekarier 2010. Projektet drivs av Umeå universitetsbibliotek, Medicinska biblioteket. Bidrag: 50 000 kr.
- Heart to change? Projektet drivs av Karolinska Institutet Universitetsbiblioteket. Bidrag: 117 000 kr.
- Den medicinska bibliotekskonferensen 2010. Projektet drivs av Umeå universitetsbibliotek, Medicinska biblioteket. Bidrag: 75 000 kr.
- Afrikadag för bibliotekarier. Projektet drivs av Nordiska Afrikarådets bibliotek. Bidrag: 30 000 kr.
- Specialbibliotek och fria e-resurser - konferens med ett Open Access-perspektiv. Projektet drivs av Världsbiblioteket. Bidrag: 30 000 kr.
- Skugga en kollega – ett samarbetsprojekt inom Öresundsregionen. Projektet drivs av Lunds universitet bibliotek. Bidrag: 75 000 kr.

IKT-lyftet/Digidel

Under 2010 öppnades området ”digital delaktighet”. Under första halvåret genom observation och nätnärvaro, från maj till oktober som observatör inom nätverket runt IKT-lyftet.

I början på hösten ingick KB i en inre operativ grupp inom IKT-lyftet som arbetade med att formulera Uppropet för digital delaktighet

<http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/biblioteksnyheter/upprop.pdf> som den 3 december undertecknades av företrädare för 16 organisationer, däribland Gunilla Herdenberg för KB.

Uppropet återfinns här: <http://www.kb.se/bibliotek/Digital-delaktighet/>

Den 1/1 2011 sjuöppades kampanjen Digidel2013 www.digidel.se som syftar till att uppfylla målet i undertecknandet, 500 000 nya Internetanvändare vid utgången av 2013. KB är en aktiv part i kampanjen med ett åtagande. Förberedelser inför detta åtagande gjordes under 2010. Läs mer på Digidels webbplats:

<http://www.digidel.se/partners/bibliotek-partners/kungliga-biblioteket/>

Standardisering - biblioteksbyggnader

ISO TR 11219 Information and documentation - Qualitative conditions and basic statistics for library buildings (space, function and design)

Under 2010 har två arbetsgruppsmöten hållits, där nya och reviderade kapitel behandlats. Under slutet av 2010 har ett i det närmaste fullständigt manus färdigställts. Sverige/KB har bidragit som huvudförfattare av fyra kapitel av varierande omfattning. Rapporten ska enligt planerna gå på omröstning till medlemsländerna under 2011 och därefter färdigställas och publiceras.

